

НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА ВОКАЛНАТА РАБОТА В УЧЕНИЧЕСКИЯ ХОР

Цветелина Славова

Хоровата звучност е сложно, комплексно понятие, получено от взаимодействието на изграждащите го елементи – звукообразуване, интонация, ансамбъл, дикция и т. н. Всестранната съгласуваност на тези компоненти представлява това към което се стреми диригентът в работата си с хора. Очевидна е необходимостта от съответно обучение на хористите, защото без него не може да се постигне качествено пълноценна и красива звучност. Познаването на теоретичните основи на вокалната работа в хора и приложението им на практика трябва да се разглеждат като много важно звено в професионалната подготовка на хоровия диригент. Вокалната работа не бива да бъде самоцелна, а средство за обогатяване на изпълнителските възможности на хора.

Дишането, звукообразуването, формирането на гласни и съгласни, резонирането и пр. трябва да бъдат доведени чрез продължителна и системна тренировка до известно автоматизиране. Затова хорово-певческата работа е продължителен и непрекъснат процес. Още по-труден и отговорен е този процес, когато се работи с деца.

Детският глас има своя специфика. Той се отличава от гласа на възрастните главно по начина на дишане, сила, тембър и обем. Неговото звучене е нежно, меко и звънливо. Михаил И. Глинка е смятал това звучене като задължително условие за развитието на детския певчески глас – свободно и естествено звукообразуване при средна сила на тона, изравнено в целия диапазон¹.

От анатомично и физиологично гледище детският гласов орган представлява сложен апарат, чиито функции постепенно се овладяват. Ларинксът у 6–7-годишните е много по-малък от този на възрастните. Устните и езикът са недостатъчно подвижни и еластични, дишането е плитко и повърхностно, интонацията – нестабилна и колеблива. Обемът на гласа е малък – няколко тона с откритото звучене. Не винаги е налице добра координация между глас и слух.

Детският глас трябва да бъде обект на голямо внимание от страна на музикалния ръководител. Хубавата хорова звучност и общият успех на хора в най-голяма степен зависят от свежестта и доброто състояние на детските гласове. Всяко пренатоварване на гласни връзки в ранната въз-

раст води до преумора, до неточно пеене, сипкавост и гърлени заболявания. Децата трябва да се предпазват от силно пеене, както и от имитиране гласовете на възрастните, защото това води до деформиране на гласовия апарат. В никакъв случай не бива да се пее при физическо неразположение, заболяване на гърлото, на слуховия орган и преумора. Пеенето на студент, влажен и замърсен въздух, както и дишането само през устата, винаги крие опасност от заболявания на гърлото и дихателните пътища.

Изпълнителските възможности на детските гласове са големи и затова е много важен въпросът какво допринася за правилното им развитие и какво разстройва нормалната дейност на певческия механизъм. Не трябва да се забравя, че при децата е много важен въпросът за емоционалността, като задължителен компонент на творческото изпълнение, който влияе на гласа на неговата звучност, на степента на активност при пеенето. Не случайно Б. Бочев казва, че предг всичко диригентът трябва да доведе децата до вярно емоционално възприемане на песента, а след това вече е длъжен да им помогне, като използва всички средства за постигане на художествено изпълнение².

Вярното емоционално възприемане на песента може да се яви само при наличие на редица условия: целесъобразност и ценност на репертоара, съответствие между музикал-

ния и поетичния текст, достъпност, подходящи условия за работа, методически обосновано и правилно провеждане на репетиционния процес и пр.

Овладяването на вокално-хоровите навици започва от I клас и продължава във всички класове при уроците по музика и в ученическия хор, отразява се благотворно по-късно при мутацията, като съдейства за по-безболезненото ѝ преминаване.

Вокалната работа в ученическия хор започва най-напред с установяване на правилна ПЕВЧЕСКА СТОЙКА.

Важно условие за естественото и изразително пеене е положението на тялото, шията, главата и крайниците. От това зависи правилното дишане и звукообразуване. Когато децата пеят при седнало положение, тялото трябва да бъде свободно, неотпуснато, леко изправено, без напрежение, раменете – леко разтворени, главата – изправена. Ако тя е дръпната назад или много издадена напред, се получава натиск върху ларинкса, което поражда задавен, гърлен тон. Ръцете не бива да се поставят зад гърба, защото това опъва и стяга гръдния кош и затруднява дишането. Когато децата пеят прави, трябва да бъдат с прибрани крака и свободно отпуснати надолу ръце. Диригентът трябва често да напомня за певческата стойка, особено на по-малките деца, защото те бързо се изморяват и разсейват.

ДИШАНЕТО е основен момент при гласообразуването като източник и опора на звука. Известно е, че вокалната педагогика определя няколко типа дишане, в зависимост от това, с коя част на дробовите се поема въздух. При децата обикновено преобладава гръдното дишане. Те постъпват в училище със слабо развити дихателни органи, без умение за правилно певческо дишане. Понякога въздушната струя е толкова слаба и неравномерна, че едва задвижва гласните връзки.

Въздухът трябва да се поема през носа или смесено – през носа и устата. Количеството трябва да съответства на дължината на музикалната фраза плюс резерв. Вдишването не бива да бъде прекалено голямо, защото се затруднява пеенето. Веднага след поемането на дъх има кратък застой, който осигурява едновременното запяване. Тук вниманието трябва да бъде много активизирано, за да се получи едновременна атака на тона. Децата задължително следят ръцете на диригента, защото чрез жеста се показват всички технически прийоми, свързани с вокално-хоровите навици, за правилно фразиране и емоционално пеене. Не бива да се допуска при вдишване малките певци да повдигат раменете си – това е признак за ключечно дишане, което влияе отрицателно на пеенето. Необходимо е диригентът непрекъснато да формира умения у децата да издържат дъха до края на

фразата, правилно да използват верижното дишане и правилно да фразират. Поемането на въздух трябва да става между музикалните фрази – бързо и безшумно. С най-лошия навик – да се диша по средата на дума или фраза трябва да се води борба още от първата репетиция.

Дишането естествено води след себе си процесите **ЗВУКООБРАЗУВАНЕ, ДИКЦИЯ И АРТИКУЛАЦИЯ**.

Правилното звукообразуване изисква леко, ясно и звънко оформяне отделно на гласните и отчетливо, бързо произнасяне на съгласните.

Правилното звукообразуване изисква леко, ясно и звънко оформяне на гласните и отчетливо, бързо произнасяне на съгласните. Първата задача е децата да се научат правилно да отварят устата си при пеене със свободно отпусната долна челюст, ясно да произнасят гласните и съгласните, да пеят естествено и леко. В процеса на разпяването се използват упражнения за оформяне на вокалите, за постигане закръгленост на звука и ясно произношение. Разпевните упражнения не само тренират гласа, дишането, дикцията, но заедно с това развиват и укрепват музикалния слух и тоновата памет. Разпяването винаги трябва да бъде целенасочено, с конкретни задачи – да формира определени вокални навици и да развива гласовия обем. Отначало се упражняват най-удобните вокали – А и О (МА и МО; НА и НО).

При вокала А най-трудно се получава закрыта и мека звучност. От останалите гласни добре е да се обърне по-специално внимание на гласната У, която децата пеят най-често с много малък отвор на устата.

При упражняване на комбинациите от различни вокали (МЕ – МО; МИ – МО; МИ – МЕ – МА – МО – МУ и т. н.) целта е да се усвои полеко преминаване от един вокал в друг, без да се променя гласовата постановка. Пеенето със затворена уста е много полезно, тъй като при него е изключена възможността за открита, форсирана и груба звучност. То спомага още и за правилно резониране.

В началния стадий от развитието на хора разпяването на първи глас се движи в границите $c_1 - e_2 (f_2)$ на втори – $b - d_2$; на трети – $a - c_2$. Покъсно тези граници обикновено се разширяват в едната или в двете посоки според развитието на детските гласове.

При общите репетиции непременно трябва да се използва и двугласно разпяване – най-често в паралелни терци и сексти. При тригласа, особено при новообразуван хор, децата се стремят към силно пеене, за да не се “объркват” от другите партии, при което не могат да се получат динамично балансирани акорди. Тук умишлено се прилага пеене в сравнително тиха динамика, за да се чуват уравновесени и чисти акорди, точен вертикален и хоризонтален

строй. Разпяването е този процес, при който едновременно се следят всички компоненти на пеенето. Разбира се, вокалната работа не се ограничава само в десетината минути, използвани за разпяване. Децата постоянно трябва да се напъгстват, поправят или връщат до постигане на желанния ефект. Тук е необходимо да се каже, че при работата с ученическия хор винаги е добре да се използва нагледният показ на диригента: позитивен – как трябва да се пее и негативен – как не трябва да се пее. Големата склонност на децата да подражават прави този метод един от основните при вокалната работа с хора.

Основа на пеенето са вокалите, но колкото по-ясно и отчетливо се произнасят съгласните, толкова по-обособено звучат гласните – облекчава се тяхното правилно произношение. Съгласните не резонират в устната кухина, а се образуват посредством устните, езика и зъбите. Те трябва да се произнасят колкото се може по-кратко, за да не пречат на ясното и леко протичане на вокалната линия.

При пеене съгласните винаги се отнасят към следващата сричка. Граматическото разделяне на думите на срички се нарушва.

“Върви, народе възродени...” при пеене става: “ВЪ – РВИ, НА – РО – ДЕ ВЪ – ЗРО – ДЕ – НИ...”

Окончанията на думите, завършващи със съгласни, трябва да се из-

говарят много отчетливо, за да се чуе последната съгласна: РАДОСТ, ДЪЖД, ЧИСТ.

Ако дадена дума завършва със съгласна и следващата дума започва със същата или подобна, тези две съгласни трябва да се произнесат ясно, за да не се слоят в една.

“НАД ТЕБ, РОДЕН КРАЙ...”, а не “НА ТЕБ, РОДЕН КРАЙ”, което има съвсем друг смисъл.

“Й” при пеенето се третира като съгласна, произнася се късо, активно артикулирано.

“ЗАПЕ – Е – ЕЙ”, а не “ЗАПЕЙ – И – И”.

Двойното “НН” в думите трябва добре да се подчертава, за да не се чува като единично.

Думи, в които има струпане на две или повече съгласни, трябва да се произнасят с активна артикулация, като се подчертава последната съгласна.

РАДОСТНО, СТРЕМИТЕЛНО

Ясната артикулация и правилното учленяване на звучните съгласни М, Н, Л, В, Р води до облекчаване на гърлото и гласните връзки. “Съскащите” съгласни З, С, Ц, Ч, Ш, Щ, Ж трябва да се произнасят много кратко и малко по-тихо, за да се избегнат нежеланите шумове и свистене, които те естествено пораждаат.

Просто, но ефектно упражнение за подобряване на дикцията е да се изисква от децата да произнасят цели фрази с преувеличено движение на устата, което после при пеенето

се премахва, но остава навика за активно и ясно артикулиране. Много голяма полза носи и художествено-то, изразително четене. То трябва да бъде предмет на голямо внимание от страна на учителите по езиковото възпитание.

Един от големите проблеми при вокалното развитие на ученическите хорове е така наречената “МУТАЦИЯ” на гласовете. В умерения климат тя се явява между 12 – 15-годишна възраст. При момчетата едва се забелязва, но при момчетата протича по-кризисно. Съпровожда се от умора, пресипналост, тремолиране на гласа, несигурност в интонацията, прескачане от един регистър в друг като последица от бързите физиологични промени в организма. Често явление при мутацията е високият детски глас да премине в бас, а ниският – в тенор или баритон.

Положителният опит на много детски хорове, намиращи се под наблюдение на лекари-фонетри, е доказал, че ако се пее в продължение на цялата училищна възраст правилно, гласът ще се развива нормално до пълната негова зрелост. Това допринася за правилното формиране на мутиращия глас. Препоръчва се обаче да не се злоупотребява с пеенето на много високи и много ниски тонове, да не се допуска излишно форсиране на гласа. Това се отнася въобще за цялата детско-юношеска възраст. Тъй като при момчетата дейст-

вители промените в гласа са големи и пеенето в повечето случаи е утежнено, препоръчва се ръководството на хора да бъде поверено на добри специалисти.

Силата на артистичното въздействие и трайността на художествените впечатления се определят и от високата музикално-диригентска квалификация на учителя, от добрия подбор на песенния репертоар и от степента на музикално-певческата подготовка на учащите се.

Разбира се, всички тези препоръки са най-общи, всеки хор има своите особености и методи на вокална работа. В крайна сметка важен е резултатът на сцената, въздействието върху слушателите и удовлетворението, което остава у всички след това.

И не на последно място – да бъде достойно продължена традицията на българската училищна хорава самодейност, защото тя е била и ще бъде най-широката основа за развитието на националната музикална култура.

БЕЛЕЖКИ

¹ *Димитров, Г.* Беседи по въпроса за хоровото изкуство. С., 1967, с. 36.

² *Бочев, Б.* Как се създаде и израсна хор "Бодра смяна". С., 1975, с. 72–73.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бочев, Б.* Как се създаде и израсна хор "Бодра смяна". С., 1975.

2. *Гюлева, Л., Янев, Ем.* Хорознание. С., 1980.

3. *Димитров, Г.* Беседи по въпроса за хоровото изкуство. С., 1967.

ON SOME SPECIAL CHARACTERISTICS OF THE VOCAL TRAINING IN THE STUDENTS' CHOIR

TSVETELINA SLAVOVA

Summary

In the study the vocal training in the students' choir is analysed as the result of the interaction between posture, breathing, sound formation, diction and articulation. The emphasis is placed on features that are considered to be most typical and problems that occur most often: the correct formation, development and nurture of the child's voice, the training of proper breathing and phrasing skills, the teaching of correct pronunciation of vowels and consonants, mutation, etc. The importance of emotion is emphasised as the main means of achieving artistic performance of the quality with children.